

ОСНОВНИ АСПЕКТИ ПОНУДЕ НАФТЕ НА СВЈЕТСКОМ ТРЖИШТУ

Др Ђоко Слијепчевић*
Мр Војислав Шкрбић*

Резиме:

Нафта чини природни ресурс - енергент без којег није могуће нормално функционисање савремене привреде нити је замислив свакодневни људски живот. Отуда стратегија и политика производње и понуде нафте на свјетском тржишту мора бити и јесте предмет сталне бриге, како земаља произвођача тј. извозница, тако и земаља које не располажу довољним властитим извориштима овог енергента те су оријентисане на увоз истога. Напоменимо да у савременим токовима међународне размјене нафта чини најзначајнију ставку, са тенденцијом даљњег раста. Свакако да наведено указује на потребу обухватнијег разматрања основних аспеката производње и понуде нафте на свјетском тржишту, а што је предмет анализе овог рада, при чему се глобално кретање понуде нафте сагледава кроз разматрање понуде овог енергента како земаља ОПЕС-а, тако и земаља нон- ОПЕС-а.

Кључне ријечи: *понуда нафте, земље ОПЕС-а и не-ОПЕС-а, тржиште нафте, кретање цијена*

* Проф. др Ђоко Слијепчевић, Економски факултет Бања Лука

* Мр Војислав Шкрбић, Нова трговина Бања Лука

1. СУШТИНА ПОНУДЕ НАФТЕ

Под **понудом** нафте на одређеном тржишту (свјетском, регионалном, националном), у одређеном временском раздобљу, подразумијева се она количина нафте коју су произвођачи вољни испоручити на дато тржиште при формираној цијени. Опште речено, понуда нафте показује продајну спремност произвођача нафте да при формираној цијени, на нафтној продуктној берзи, изврши преображај робе у новац у смислу даље производне активности.

Коју ће количину нафте произвођачи стварно понудити, односно која ће се количина нафте и нафтних деривата моћи набавити на одређеном тржишту у одређеном времену зависи (*ceteris paribus*¹) од висине цијене нафте.

Досљедно томе, понуда нафте детерминисана је висином њене цијене, што значи да постоји одређена функционална веза између понуђене количине нафте и њене цијене.

Премда је опсег понуђене нафте одређен величином производње, ипак количина произведене и количина понуђене нафте у одређеном времену се не морају подударати. Понуда је шири појам и под њом се подразумијевају и робе-нафте које су произведене у ранијем временском периоду и које нису изнесене на тржиште, дакле које потичу из залиха. Исто тако, када је ријеч о нафти чест је случај да понуђена количина исте може бити мања од производње у датом времену због стварања залиха², као нпр. „стратегијских“ (тримјесечних) залиха нафте, са основним задатком ублажавања изненадних поремећаја у понуди, нарочито у случајевима политичких и оружаних конфликта у регионима богатим овим енергентом.

Залихе нафте које се јављају у различитим суштинским и терминолошким појимањима, (глобалне залихе у свијету, дискреционе резерве, стратегијске и комерцијалне...), представљају саставни дио нафтног тржишта и имају веома битан значај за регулисање односа на истом. Основни мотив за формирање залиха сирове нафте и нафтних деривата је у балансирању ризика на страни понуде и на страни тражње, што ублажава проблеме несташица и наглих скокова цијена на тржишту - **споту и фјучерсима**.

¹ Лат. уз иначе исте услове

² Процјењује се да се данас у свијету налази између 8,5-9 милијарди барела сирове нафте у залихама. Од ових залиха свака држава има дискреционо право на кориштење 10% својих залиха

Између висине цијене и понуђене количине нафте постоји однос узајамне зависности, при чему ниво понуде нафте утиче на висину цијене исте. Међутим, када су цијене нафте на **споту** (дневно тржиште) ниже од очекиваних цијена у неком будућем року (**фјучерс** уговору), што може бити одраз повећане понуде, тада се тржиште налази у тзв. **contango** стању. У тој ситуацији очекује се да ће са падом понуде доћи до раста цијена и сви потрошачи су заинтересовани да допуне залихе по нижим цијенама, док компаније са спекулативним интересом повећавају залихе на којима ће каснијом продајом остварити профит на основу разлика у цијени.

Насупрот овим дешавањима, постоје и тржишна дешавања када су **спот** цијене више од уговорених цијена у фјучерс уговорима и тада се на тржишту манифестује појава **backwardation** тј. случај када је понуда недовољна и када се очекује њено уравнотежење са тражњом у будућем периоду праћено са падом цијене. У том случају тржишни учесници су заинтересовани да реализују своје залихе како не би остварили губитак.

Ако понуђена количина нафте не задовољава потребе тржишта у облику платежно способне потражње за њом, доћи ће по правилу до квантитативног несклада - **инконгруенције** између цијене и вриједности понуде. Недостатак понуђене количине сирове нафте испољава се у несташицама исте што се манифестује кроз повећавање цијена. Тако имамо да је у кризним приликама цијена енормно порасла и до неколико пута, поготово у кризним ситуацијама (рат и друге ванредне околности).³

Да би извршили квалитативну и квантитативну анализу кретања понуде сирове нафте на глобаном свјетском тржишту неопходно је обухватити све могуће импликације на страни понуде. Наиме, сваки поремећај на страни понуде везан за пад исте доводи до пораста општег нивоа цијена, како самог енергента, тако и свих инпута у оквиру производне функције будући да је нафта комплементарни фактор рада и капитала, што даље има за последицу пад ефикасности привредне активности. С друге стране поремећаји узроковани редуцираном понудом, изазивају раст цијена, што води ка опадању доходака.

³ У вријеме Првог нафтног шока (1973/74) је дошло до пораста цијене сирове нафте са 3,1 долар на 12,21 долар што је скоро четвороструко повећање. Такође у вријеме Другог нафтног шока (1979) цијене са 14 долара скачу на 35 долара што је пораст од два и по пута.

2. ПРОИЗВОЂАЧИ НАФТЕ - НОСИОЦИ ПОНУДЕ

2.1. Земље ОПЕС-а

Свјетска (просјечна) дневна производња сирове нафте током 2007. године креће се око **84 мил. барела**, а мјесеца августа 2007. године она је износила **84,28 милиона барела** на дан.

Просјечна дневна производња током 2006. године износила је 84,603 милиона барела што на годишњем нивоу износи **4,21 милијарди (4,21x10⁹) тона**. Од тога на земље ОПЕС-а⁴ отпада око 41%, а на земље не-ОПЕС-а око 59% свјетске производње.

Организацију ОПЕС-а чине сљедеће земље: **Саудијска Арабија, Ирак, Иран, Венецуела, Кувајт, Катар, Индонезија, Либија, Уједињени Арапски Емирати, Алжир, Нигерија и Ангола** која је пуноправан члан постала 01. јануара 2007. године. Земље ОПЕС-а данас располажу са преко 70% потврђених резерви нафте⁵, а ако се посматра однос залиха (70%) и производње (41%) онда се може закључити да производња сирове нафте, бар што се тиче земаља ОПЕС-а, није достигла свој врхунац из објективних и субјективних разлога (присуство разних економских, политичких и ратних момената).

⁴ Иницијатива за формирање ОПЕС-а (The Organisation of Petroleum Exporting Countries) потекла је у априлу 1959. године у Каиру, на заседању Арапског Петролеум Конгреса. Главни актери ове иницијативе били су Јуан Пабло Перез Алфонзо, венецуелански министар за нафту и шеик Абдуллах Тарики, први саудијски министар за нафту. ОПЕС је формирана на Багдадској конференцији, одржаној између 10. и 14. септембра 1960. године од стране пет највећих произвођача нафте: Саудијске Арабије, Ирака, Ирана, Венецуеле и Кувајта, са циљем производње у смислу интервентне понуде и стабилизације цијена на тржишту. Годину дана касније овој организацији се придружио Катар, а Индонезија и Либија 1962. године. Абу Даби, један од Уједињених Арапских Емирата, се придружио ОПЕС-у 1967. године, Алжир 1969. године, а Нигерија 1971. године. У једном тренутку чланови ОПЕС-а су били и Еквадор (приступио 1973. год.) и Габон (приступио 1975. год.), али су они напустили ову организацију: 1992. год. Еквадор, а 1994. год. Габон. Данас ова организација има дванаест чланова и њено сједиште се налази у Бечу.

⁵ Потврђене резерве (Provede reserves) су оне резерве које су до данас откривене и доступне за експлоатацију са постојећим техничко-технолошким нивоом. 2007. године укупне свјетске резерве према *Oil and Gas Journal and Energy Information Administration* износе 1317 милијарди барела. По регијама то би износило: Сјеверна Америка 213 милијарди барела, Централна и Јужна Америка 103 милијарде барела, Европа и Евроазија 115 милијарди барела, Средњи исток 739 милијарди барела, Африка 114 милијарди барела, Азија и Океанија 33 милијарди барела. Потврђене резерве земаља ОПЕС-а у милијардама (10⁹) барела: Саудијска Арабија 262,3; Ирак 115,0; Иран 136,2; Венецуела 80,0; Кувајт 101,5; Катар 15,2; Индонезија 4,3; Либија 41,5; Уједињени Арапски Емирати 97,8; Алжир 12,3; Нигерија 36,2; Ангола 8,0. (Извор, <http://www.eia.doe.gov>).

У наредној табели дајемо просјечну дневну производњу сирове нафте земаља ОПЕС-а за мјесец август 2007. године.

Табела I: Просјечна дневна производња сирове нафте земаља ОПЕС-а у мјесецу августу 2007. године

Организација	Држава	Пр. дн. произв. авг. 07 (у мил. барела)
ОПЕС	Саудијска Арабија	8,42
ОПЕС	Иран	3,87
ОПЕС	Ирак	1,96
ОПЕС	УАЕ	2,60
ОПЕС	Кувајт	2,17
ОПЕС	Неутрална зона	0,56
ОПЕС	Катар	0,83
ОПЕС	Ангола	1,62
ОПЕС	Нигерија	2,15
ОПЕС	Либија	1,70
ОПЕС	Алжир	1,35
ОПЕС	Венецуела	2,36
ОПЕС	Индонезија	0,84
ОПЕС	HGLs & condens.	4,83
Укупно		35,26

Земље ОПЕС-а данас учествују са око 40% свјетске производње сирове нафте. Ако се вратимо уназад ове земље су дужи временски период произвдиле чак и до 60% свјетске дневне производње. Доминатно мјесто припада земљама Средњег истока гдје водећу улогу држи Саудијска Арабија са просјечном производњом која се креће у распону од 8,5 до 10,5 милиона барела што зависи од односа понуде и потражње. Затим слиједе Иран, Уједињени Арапски Емирати, Кувајт и Ирак. Треба напоменути да је данашња ирачка производња сирове нафте редуцирана због политичких и ратних дешавања на подручју те државе. Ако се узме у обзир дневна производња овог подручја, познате залихе нафте на истом, те утисај великих сила на поједине наведене земље може се доћи до индикације да свако политичко заоштравање на Средњем истоку доводи до даљњег наглог скока цијена сирове нафте

на берзи, што се већ дешавало у прошлости, а што је и сада присутно (примјер Ирана). У случају избијања било каквих озбиљнијих политичких конфликта може се десити да барел сирове нафте на свјетском тржишту вриједи и преко 120 долара, чиме би се изазвали већи свјетски економски поремећаји – кризе.

У оквиру ОПЕС-а значајну улогу заузимају и земље са афричког континента (Нигерија, Либија, Ангола и Алжир) чија се просјечна дневна производња креће у границама од 1,3 до 2,2 милиона барела. Веома важну компоненту ове асоцијације чини Венецуела чија се дневна производња креће преко 2,3 милиона барела. Због њеног геостратегијског положаја те чињенице да већину своје производње пласира у САД (око 1,5 милион барела), ова земља има веома битан утицај на кретање свјетске цијене, односно свако повећавање или смањивање њене дневне производње одражава се на раст, односно пад свјетске цијене.

При економским анализама испитивања стратегије производње и стратегије формирања цијена сирове нафте од стране ОПЕС-а познати економисти и други експерти који се баве овом проблематиком полазе од основног постулата да је **ОПЕС доминантан картел на страни производње сирове нафте и понуди** исте на свјетском тржишту. Намеће се питање да ли је ОПЕС-ова стратегија производње нафте и формирања цијена уједно и ОПЕС-ов проблем максимизације цијена? Економисти и други експерти закчуљују да нема доказа да је ОПЕС, било намјерно, било случајно, слиједио оптималну политику цијена и производње током посљедњих 15 година јер су цијене слиједиле политичке и економске догађаје. Наиме, у вези с предњим неки економски теоретичари (*Robert K. Eastwood, Geoffrey Heal⁶, Horst Siebert, Michael Rauscher*) констатују "да је ОПЕС оформљен да би максимизирао садашњу вриједност будућих користи"⁷.

Резерве нафте сваке земље чланице ОПЕС-а су коначне и не обнављају се. Свака земља чланица ОПЕС-а намјерава да максимизира своју добит, упркос неким ограничењима као што су биланс плаћања, услови потражње, ограниченост ресурса итд. Земље ОПЕС-а увозе робу широке потрошње, а извозе нафту, по цијени мјереној у јединицама робе за потрошњу што доводи до прерасподјеле реалног

⁶ *Robert K. Eastwood, Geoffrey Heal, Dasgupta Partha*: "Resource Management in a Trading Economy", *Quarterly of Journal Economics*, Massachusetts, 1978. str. 306.

⁷ "*OPEC behaviour and the Price of Petroleum*", Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, New York, London, Tokyo, Paris, Hong Kong, 1989. Michael Rauscher.

свјетског дохотка. (прелијевања доходака из неразвијених земаља у развијене земље).

ОПЕС је моделиран као монолитан склоп који слиједи добро дефинисане силеве. У стварности ОПЕС је **група хетерогених земаља** које се разликују по богатству ресурса, степену економског развоја, броју становника и другим перформансама. Управо та **хетерогеност може створити ендogene циклусе цијена нафте ако се узму у обзир каматне стопе специфичне за појединачне земље чланице ОПЕС-а.**

Ако је тачна претпоставка да је сукоб интереса земаља чланица ОПЕС-а имао утицаја на кретање производње и цијена нафте током нафтних шокова и након њих, онда би се на овај начин могао објаснити ниво "надуваности" цијена.

"Ахилова пета" ОПЕС-а, како је називају аналитичари, је то што његове чланице између себе **не могу постићи никада консензус око кључних питања.** То се лако може уочити анализирајући кретања цијена кроз вријеме када је често долазило до несугласица између кретања цијена и производње. Ако једни желе смањити производњу, други то неће, јер увијек је нека од земаља подложна америчком утицају. Испада да је добро што је тако, јер када се у ОПЕС-у постигне консензус цијене нафте почињу "дивљати".

У посљедње вријеме на сијену сирове нафте утиче сукоб интереса унутар ОПЕС-а. С једне стране највећи произвођач сирове нафте Саудијска Арабија жели да смањи сијену повећавањем производње, чему се противи нови интересни "петроблок" Иран-Венецуела. Овај петроблок заговара далеко оштрији однос према купсима, првенствено са Запада, што доводи до повећавања цијена сирове нафте на свјетском тржишту. На овај начин се додатно заштрава ситуација у смислу повећавања цијена, са једне стране, док је на другој страни присутан пад долара који произвођаче сирове нафте доводи у инфериоран положај. Произвођачи за испоручену сирову нафту добијају мању вриједност па се у том правсу јављају приједлози од стране неких чланица ОПЕС-а, првенствено Ирана и Венецуеле, да се продаја сирове нафте везује за неку сада стабилнију валуту или корпу валута.

Посматрајући свјетске залихе сирове нафте и производњу са регионалног аспекта, долазимо до спознаје да се примат у обје ове категорије налази на Средњем истоку на што указују и подаци садржани у следећој табели.

Табела II: Производња, залихе и број година експлоатације сирове нафте чланица ОПЕС-а

Чланица ОПЕС-а	Год. произ. у милијард. барела	Залихе у милијард. барела	Број година експлоат.
Сауд. Араб.	3,07	262,3	85,44
Иран	1,41	136,2	96,60
Ирак	0,72	115,0	159,72
УАЕ	0,95	97,8	102,95
Кувајт	0,79	101,5	128,48
Катар	0,30	15,2	50,67
Ангола	0,59	8,0	13,56
Нигерија	0,78	36,2	46,41
Либија	0,62	41,5	66,94
Алжир	0,49	12,3	25,10
Венецуела	0,86	80,0	93,02
Индонезија	0,31	4,3	13,87

Ако узмемо за репер поменути просјечну производњу сирове нафте у мјесесу августу 2007. године добићемо да су на годишњем нивоу поједине чланице ОПЕС-а произвеле између 3,07 милијарди (10^9) барела (Саудијска Арабија) и 0,3 милијарде барела Катар. Ако даље узмемо у обзир доказане резерве сирове нафте сваке од земаља ОПЕС-а, добићемо да се број година експлоатације чланица ОПЕС-а, уз претпоставку да ће у будућности бити задржан постојећи тренд производње, креће приближно око 160 година, колико би са својих поља могао да врши експлоатацију Ирак, па до 14 година за колико нафте имају Ангола и Нигерија.

Додајмо наведеном посебно значајну чињеницу да поред највећих залиха овај регион има и најмање трошкове експлоатације због тога што се већина извора на овом подручју налази на малим дубинама, а што омогућава дугогодишњу експлоатацију помоћу примарне методе која опет подразумијева да природни притисак

потискује нафту у великим количинама на површину, чиме су умногоме смањени трошкови експлоатације, будући да није потребно ангажовање скупочијене опреме за испумпавање сирове нафте на површину⁸. Када се узму у обзир свеукупни трошкови експлоатације (припрема) и експлоатације на нафтном пољу Средњег истока они не прелазе 5 долара по барелу, што је много мање него на нафтним пољима САД, Русије или Сјеверног мора, гдје ови трошкови прелазе 15 долара по барелу. Земље ОПЕС-а користе ову трошковну предност тиме што ће извршити “trade off” између тржишног учешћа и виших цијена. Ако је глобална тражња за нафтом и понуда ван ОПЕС-а мање еластична у дугом временском року ОПЕС ће бити заинтересован да ограничи испоруку и тиме повећа цијену с обзиром на стални раст свеукупне свјетске тражње.

2.2. Земље не-ОПЕС-а

Укупна дневна производња земаља не-ОПЕС-а које проматрамо преко организације ОЕСД-а и не-ОЕСД-а (**ОЕСД¹⁰-Organisation for Economics Co-operation and Development i non-OECD**) износи око 60% свјетске дневне производње сирове нафте, иако су њихове залихе знатно мање од земаља ОПЕС-а. Земље не-ОЕСД-а производе око 37%, а земље ОЕСД-а око 23%.

2.2.1. Земље ОЕСД-а

Међу највећим произвођачима сирове нафте земаљама које припадају ОЕСД-у су: САД, Мексико, Канада, Норвешка, Енглеска и Аустралија.

⁸ У овом случају није потребно користити неке од познатих метода: метод "поплаве водом", односно тзв. Water food method, метод кориштења CO₂ или неки други хемијски метод за потискивање нафте на површину.

⁹ (енгл: balance achieved between two desirable but incompatible features” - економски баланс, економски компромис)

¹⁰ Organisation for Economics Co-operation and Development – Организација за економску сарадњу и развој (ОЕСД) је основана 14. децембра 1960. године. Настала је из Organisation for European Economic Co-operation – Организације за европску економску сарадњу (ОЕЕЦ). Основане 1948. године с циљем подршке Маршаловом плану о реконструкцији Европе након Другог свјетског рата. Сједиште ОЕСД-а се налази у Паризу.

Табела III: Просјечна дневна производња сирове нафте земаља ОЕЦД-а у мјесecu августу 2007. године

Организација	Држава	Пр. дн. произв. авг. 07 (у мил. ббл)
OECD	САД	7,50
OECD	Мексико	3,11
OECD	Канада	3,31
OECD	Велика Британија	1,37
OECD	Норвешка	2,35
OECD	Европа-остало	0,74
OECD	Аустралија	0,55
OECD	Пацифик-остало	0,08
Укупно		19,01

Највећи произвођач сирове нафте из земаља ОЕЦД-а су САД. У задњих пар година просјечна производња сирове нафте САД се углавном кретала око 8,5 мил. барела чиме је ова земља заузимала треће место у свијету иза Саудијске Арабије и Руске Федерације. Треба узети у обзир и чињеницу да су САД најстарији свјетски произвођач, те да су у досадашњој свеукупној производњи кумулативно произвеле више сирове нафте него било која друга нација. Производно тржиште нафте у САД се одликује извјесним специфичностима које се огледају кроз појам "stripper well"¹¹: нафтна поља се генерално класификују као неисплатива када производе мање од 10 барела дневно, што зависи од цијене барела сирове нафте. У САД има преко 400.000 таквих поља која свеукупно производе око 900.000 барела сирове нафте дневно, а то чини око 15% производње САД. Многа ова поља су на крају маргиналне економичности и често се превремено напуштају.¹² Када су свјетске цијене (берзанске) нафте ниске, с обзиром на ниво

¹¹ Stripper well (marginal well) - назив за нафтно поље које је на крају своје економске исплативости

¹² Када се ова поља превремено напусте углавном се дају под закуп за друге исплативе намјене. Уколико долази до повећавања цијена сирове нафте на свјетском тржишту, са којом се могу покривати трошкови експлоатације нафте са маргиналних поља и остварити добит, иста постају активна у смислу производње сирове нафте.

трошкова, цијена нафте са маргиналних поља није исплатива, па је чест случај да се маргинална поља у потпуности затварају и напуштају.

Од земаља ОЕCD-а већи произвођачи сирове нафте су Мексико и Канада чија производња подмирује добрим дијелом потражњу-потрошњу САД. Мексико има континуирану производњу у задњих пет година од нивоа 3,01 до 3,11 милиона барела дневно, што значи да је у посматраном периоду раст изражен индексом 103 (закључно са августом 2007. године).

Када се посматра производња - понуда сирове нафте Канаде у временском периоду од 2000. до 2006. године, Канада је произвела просјечно 3,25 милиона барела дневно (2000. год.), односно 3,31 милион барела дневно (2006), са индексом раста од 113. Овај пораст производње условљен је порастом потражње из САД који је детерминисан близином и нижим трошковима допреме (ако се узме у обзир да је најисплативије допремати нафту са најближег нафтног поља у тзв. *“short-haul”* - кратка дистанца допреме или *“the nearest market first princip”* - принцип најближег тржишта).

Међу земаљама чланицама ОЕCD-а, на европском простору као произвођачи највише су присутне земље које врше експлоатацију нафте из базена Сјеверног мора - Велика Британија и Норвешка које имају видно мјесто у свјетској понуди сирове нафте. Овај нафтни базен се нарочито валоризовао од седамдесетих година прошлог вијека, након првог нафтног шока и уведеног ембарга неким земљама ОЕCD-а од стране картела ОПЕКС.

Норвешка је присутна са просјечном дневном производњом која се кретала од 3,22 милиона барела са тенденцијом благог смањења тако да је 2007. године у августу производња пала на ниво од 2,35 милиона барела те је забиљежен пад изражен у индексу од 72 у односу на 2000. годину. Иста ситуација је и са производњом и понудом сирове нафте у Великој Британији гдје је производња у 2000. год. била 2,28 милиона барела на дан, са тенденцијом пада производње из године у годину, да би у 2007. години, мјерено у августу, производња била остварена на нивоу од 1.37 милиона барела дневно, чиме се биљежи пад изражен у индексу од 60.

До овога пада у обје ове чланице ОЕCD-а дошло је због појачаног присуства у производњи и понуди сирове нафте Руске Федерације која се знатним дијелом усмјерава према земљама Западне Европе.

Организација земаља ОЕCD-а обухвата шири круг земаља (преко 30), с тим да су оvdје анализирани само земље које су

доминантне у производњи и понуди сирове нафте са стратегијског тржишног положаја.

Ако се даље посматрају чланице земаља ОЕСД-а са подручја евро зоне: Француска, Белгија, Њемачка, Холандија, Италија, Данска, Грчка, Португалија, Аустрија, Чешка, Мађарска и Пољска и њихова производња сирове нафте, уочљиво је да оне сопственом производњом не могу да подмире своју потрошњу. Ради примјера наводимо Њемачку, чланицу ОЕСД-а, која просјечно дневно производи 167.000 барела, а њена потрошња износи 2.650.000 барела што значи да је њена покривеност потрошње производњом једва шест посто. Важно је напоменути чињеницу да Њемачка и поред овог великог дебаланса, успијева да одржи позитивне макроекономске величине када је у питању ГДР, стопа инфлације, стопа запослености, платно трговински биланс, првенствено захваљујући *“terms of trade”*¹³-трговинским односима који су потпомогнути високо развијеном сопственом индустријском технологијом и производњом коју пласира у регионе богате нафтом као што су Каспијски базен, Блиски исток и Афрички регион. У задње вријеме се такође интензивира поменути развој са Русијом.

Друге земље чланице ОЕСД-а које немају високо развијену и софистицирану технологију, са производњом нафте мањом од потрошње, упућене су на увоз сирове нафте. Тим је више погођена сопствена привредна структура, која се манифестује у дефицитима платног и буџетског биланса, инфлацији и незапослености.

2.2.2. Земље не-ОЕСД-а

Међу произвођачима **не-ОЕСД-а** посебно се истичу земље бившег СССР-а, прије свега Русија, као и Кина, Бразил, Индија, Малезија, Аргентина и Оман.

Каспијски регион, дио бившег Совјетског Савеза¹⁴, данас има веома велик утицај у производњи овог енергента. Регион сачињавају сљедеће државе: Руска федерација (просјечна дневна производња 9.150.000 барела), Казахстан (1.300.000 барела), Азербејџан (470.000 барела), Туркменистан (213.000 барела) и Узбекистан (142.000 барела).

¹³ Terms of trade (односи размјене) – мјера куповне снаге извоза за јединицу увоза, “Економски лексикон”, Савремена администрација Београд, 1975. стр. 849.

¹⁴ Бивши СССР је, осамдесетих година прошлог вијека, достигао производњу сирове нафте, око 12 милиона барела дневно.

Други по величини произвођач сирове нафте у свијету је Русија - Руска Федерација која је у посљедњих пет година учинила огромно повећање у производњи и понуди сирове нафте (са 6,48 милиона барела у 2000. години на 9,15 милиона барела у 2006. години). Производња сирове нафте и њена продаја утичу на бржи раст привреде Руске Федерације¹⁵ који се изражава кроз раст друштвеног производа на годишњем нивоу од око 6% (у 2006. год. износио 6.7%), јачање државних резерви које су достигле ниво од 450 милијарди долара, резерви у сфери индустрије нафте око 70 милијарди долара, а тиме и јачање вриједности и стабилност руске валуте, позитиван спољнотрговински (суфицит од 220 милијарди долара у 2006. години) и платни биланс. Такође су евидентна повећана руска улагања на подручју нафтне индустрије у другим државама широм свијета.

У оквиру земаља не-ОСДЕ-а, са почетком XXI вијека једно од доминатних мјеста у индустрији нафте - како производњи тако и потрошњи, заузима Кина, што је условљено брзом индустријализацијом земље, која неминовно као инпут захтијева енергију, а посебно као примарни енергент сирову нафту. Због изражене потражње за нафтом у Кини се интензивирају послови истраживања, припреме и производње нафте. Сопствене залихе овог природног енергента не могу да задовоље растућу кинеску производњу која се одвија на нафтним пољима унутар државе, тако да је у Кини веома наглашен интерес за улагањем у нафтну индустрију на другим континентима, а нарочито у Централној Африци - Судан (област Darfur, гдје "Petrochina" врши експлоатацију), у Нигерији итд. Због велике потрошње нафте Кина је присутна такође и у земљама западне Африке, у држави Мауританија (гдје се заострава глобално надметање међународних нафтних компанија „Njoodsdide“- Аустралија, холандско-енглески нафтни колос "Royal Dutch Schell" и кинеских компанија). Кина је нарочито усмјерена и на Каспијски и Блискоисточни регион због геополитичког положаја и мањих трошкова транспорта. Њена производња у 2000. години износила је 3,25 милиона барела, а 2007. године 3,61 милион барела, што је резултирало растом мјереним индексом 111. У сљедећој табели су неведене просјечне дневне производње земаља не-ОЕСД-а.

¹⁵ Укупни приходи од извоза нафте и плина су износили 68% од укупних извозних прихода у првих шест мјесеци 2006. године у односу на 62% у истом периоду 2005. године

Табела IV: Просјечна дневна производња сирове нафте земаља не-ОЕСД-а у мјесесу августу 2007. године

Организација	Држава	Пр. дн. произв. авг. 07 (у мил. бар.)
не-ОЕСД	Бивши СССР	12,64
не-ОЕСД	Кина	3,91
не-ОЕСД	Малезија	0,75
не-ОЕСД	Индија	0,82
не-ОЕСД	Азија-остало	1,14
не-ОЕСД	Европа	0,13
не-ОЕСД	Бразил	2,20
не-ОЕСД	Аргентина	0,77
не-ОЕСД	Колумбија	0,55
не-ОЕСД	Еквадор	0,50
не-ОЕСД	Лат. Амер.-остало	0,45
не-ОЕСД	Оман	0,70
не-ОЕСД	Сирија	0,38
не-ОЕСД	Јемен	0,38
не-ОЕСД	Египат	0,63
не-ОЕСД	Габон	0,23
не-ОЕСД	Афр./Ср. Ис.-ост.	1,91
не-ОЕСД	Processing Gains	1,92
Укупно		30,01
Укупна пр. ОПЕС, ОЕСД и не-ОЕСД, авг. 2007.год.		84,28

3. ПРОИЗВОДЊА СИРОВЕ НАФТЕ ОД 1970. ДО 2006. ГОДИНЕ

Овај временски период узели смо из више разлога, а прије свега што је у истом долазило до наглог скока цијена - нафтни шокови: први, други, трећи и четврти (неки економисти недавне скокове преко вриједност од 100 долара по барелу цијене сирове нафте дефинишу као Четврти нафтни шок). Даље, у овом периоду долазило је до промјена односа долара и златног важења (златног стандарда)¹⁶ када је долар напустио тај систем и узета политика пливајућег курса. То је веома битно пошто се цијене на берзи сирове нафте изражавају у доларима и тргује се у доларима - "петро долар".

Кроз доље наведену динамичку анализу производње сирове нафте долази се од спознаје да је производња- понуда пратила раст потражње која је узрокована растом потреба Кине (2006. год. - 11,1% раст бруто производа), Индије (9,4%), Бразила (3,7%), Јужне Кореје (5%) као и земаља у развоју посебно након 2000. године. Тако данас имамо, управо из тих разлога, наглашену потражњу која неријетко прелази понуду-производњу, те су честе потребе за растом производње у склопу асоцијација, ОПЕС и земаља не-ОПЕС-а, а нарочито Руске Федерације.

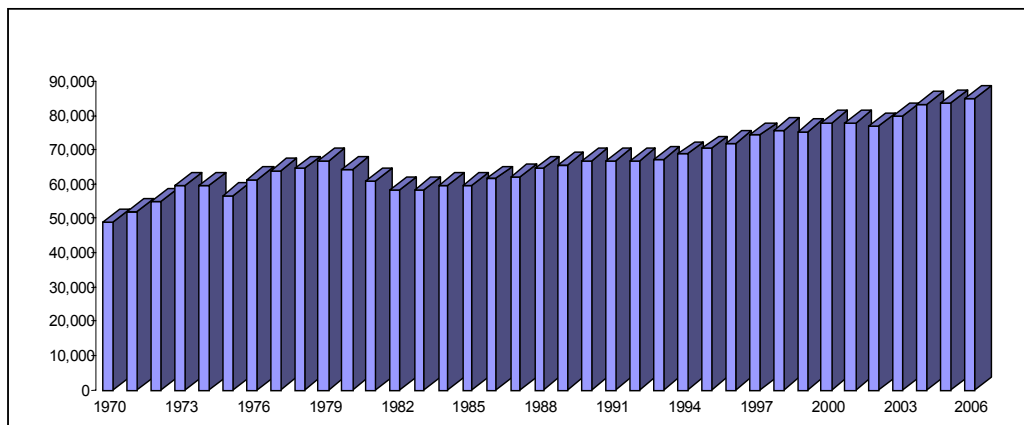
¹⁶ Систем гдје земља држи резерве злата којима учвршћује вриједност своје валуте. У том случају власницима папирне валуте дозвољено је да изврше конверзију папирног новца у злато. Први свјетски рат увелико је разорио златне резерве, а златно важење враћено је 1925. године да би га сви 1931. године напустили прије свега усљед Велике економске кризе и велике редукације међународних зајмова у злату. При крају Другог свјетског рата уведена је нека врста златног важења, али само за амерички долар, остале валуте фиксирале су своју вриједност према долару и тако *de facto* и оне учествовале у том систему. На конференцији одржаној 1944. године у Бретон Вудсу основане су Свјетска банка и Међународни монетарни фонд. Договорено је да се девизни курсеви земаља-чланица ММФ "вежу" за амерички долар, са максималном варијацијом од 1% навише или наниже. Значајније измјене курса биле би могуће једино ако би земља имала неку значајнију платнобилансну неравнотежу. Систем је добро функционисао све до августа 1971. године када је амерички председник Ричард Никсон због немогућности да финансира трошкове вијетнамског рата био принуђен да девалвира долар (девизне обавезе САД су достигле износ од 68 милијарди долара, шест пута више од износа златних резерви). Никсон одваја долар од злата и по први пут врши његову девалвацију уз промјену курса свих осталих валута. То је пољуљало поверење у систем фиксних курсева и до 1973. године све валуте су увеле слободно пливајуће курсеве.

У децембру 1971. – споразум у "Smithsonian Институту" у Вашингтону између десет најразвијенијих земаља свијета: прихваћена је службена цијена злата од 35 долара за унцу злата, утврђени су нови паритети валута, односно средишњи течајеви, а марже флукуација девизног течаја поједине валуте проширене су на $\pm 2,25\%$ у односу на средишњи течај. Одређујућа валута је долар, а границе флукуирања надгледа ММФ – настао нови "режим стабилног средишњег течаја". Тиме је и службено почела пракса флукуирајућих течајева. Практика система слободно флукуирајућих течајева је формално санкционисана 1976. на сједници Привременог комитета ММФ-а одржаној у Кингстону на Јамајци злато је суспендовано као службена свјетска монетарна резерва, а постојеће монетарно злато постепено се продаје.

Табела V: Просјечна дневна производња сирове нафте у милионима барела на дан

Година	Милион бар. на дан	Ланчани индекс	Базни индекс
1970.	48,986	100,0	100,0
1971.	51,766	105,7	105,7
1972.	54,574	105,4	111,4
1973.	59,300	108,7	121,1
1974.	59,391	100,2	121,2
1975.	56,511	95,2	115,4
1976.	61,121	108,2	124,8
1977.	63,665	104,2	130,0
1978.	64,225	100,9	131,1
1979.	66,973	104,3	136,7
1980.	64,148	95,8	131,0
1981.	60,737	94,7	124,0
1982.	58,209	95,8	118,8
1983.	58,017	99,7	118,4
1984.	59,617	102,8	121,7
1985.	59,244	99,4	120,9
1986.	61,406	103,6	125,4
1987.	62,095	101,1	126,8
1988.	64,409	103,7	131,5
1989.	65,567	101,8	133,8
1990.	66,488	101,4	135,7
1991.	66,426	99,9	135,6
1992.	66,789	100,5	136,3
1993.	67,286	100,7	137,4
1994.	68,564	101,9	140,0
1995.	70,323	102,6	143,6
1996.	71,970	102,3	146,9
1997.	74,190	103,1	151,5
1998.	75,693	102,0	154,5
1999.	74,867	98,9	152,8
2000.	77,774	103,9	158,8
2001.	77,729	99,9	158,7
2002.	76,935	99,0	157,1
2003.	79,650	103,5	162,6
2004.	83,044	104,3	169,5
2005.	83,728	100,8	170,9
2006.	84,890	101,4	173,3

Слика I :Просјечна дневна производња сирове нафте у милионима барела на дан



До сада смо понуду - производњу сирове нафте проматрали са аспекта групација земаља ОПЕС, не-ОПЕС (ОЕСД и не-ОЕСД) које су детерминисане са становишта политичких, економских и регионалних асоцијација. Међутим, да би добили сазнања о величини понуде у доњој табели дајемо приказ земаља највећих произвођача сирове нафте.

Табела VI: Највећи произвођачи сирове нафте

Земља	Дневна производња у милионима барела	Годишња производња ¹⁷ у милионима тона
Саудијска Арабија	9,48	472,06
Руска Федерација	9,15	455,63
УСА	7,61	378,94
Иран	3,98	198,19
Кина	3,50	174,28
Европска унија	3,42	170,30
Мексико	3,42	170,30
Норвешка	3,22	160,34
Венецуела	3,08	153,37
Нигерија	2,45	124,49
Кувајт	2,42	120,50
Канада	2,40	119,51
УАЕ	2,40	119,51
УК	2,39	119,01
Ирак	2,09	104,07
Бразил	2,01	100,09

¹⁷ Годишња производња је рачуната на основу односа мт и барела од 7,33.

Наше проматрање обухватило је 16 земаља свјетских произвођача нафте чија се производња - понуда сирове нафте креће на нивоу од око 63 милиона барела дневно, што у односу на укупну свјетску производњу од 84 милиона барела дневно, чини 75%. Наведене земље и у будућем времену ће играти веома битну улогу, рачунајући да ће се овим земљама такође прикључити и неке од земаља из Каспијског региона: Казахстан, Туркменистан, Азербејџан и Узбекистан с обзиром на садашња испитивања и улагања у тим државама. Наравно, не треба занемарити ни земље Подсахарског-Централноафричког региона: Судан, Габон и Мадагаскар...

* * *

Након напријед изложене проблематике која освјетљава основне аспекте производње, односно понуде нафте на свјетском тржишту, намеће се више посебно значајних закључака, од којих истичемо сљедеће:

- Нафта као енергент представља незамјењив ресурс успјешног функционисања привреде сваке земље, но свега око тридесетак држава располаже знатнијим залихама исте, из којих се подмирују свеукупне свјетске потребе. Отуда нафта чини најбитнију позицију међународне размјене, са посебним значајем за спољнотрговински биланс, како земаља извозница, тако и оних које исту морају увозити;
- Будући да су нафтни ресурси неравномјерно распоређени, то су исти незаобилазно у жижи интересовања најмоћнијих економско-политичких центара свијета;
- Стално растућа потрошња нафте, те чињеница да је ријеч о необновљивом ресурсу, условљавају раст цијене исте, при чему сваки раст цијене, а посебно они скоковитији (нафтни шокови) неминовно утичу на функционисање националне привреде, нарочито земаља увозница нафте;
- Имајући у виду наведено, несумњиво да су све земље, а посебно оне које не располажу dostatним властитим извориштима нафте, упућене на креирање и вођење крајње одговорно и пажљиво осмишљене стратегије у домену потрошње овог незамјењивог енергента. При овом, посебно треба указати на нужност што интензивнијег истраживања у правцу изналажења нових налазишта нафте, те потребу одговарајућих напора ка изналажењу и примјени алтернативних енергената.

ASPECT THE MAIN OF OIL SUPPLY IN THE WORLD'S MARKET

Summary

Oil is natural resource – without its existence the modern economy is impossible to function normally and human life would be difficult to imagine. For these reasons the strategy and policy of oil production and supply in the world market has to be, and it is, the matter of permanent worry of the countries that produce oil, exporters, as well as those countries that don't dispose enough of their own sources of oil so they are directed towards import. To remark, in the contemporary courses of international trade, oil is the most important product with the tendency of further growth. The above mentioned indicates of the need of wider research of the main production aspects and supplies in the world's market, which is the subject of the analysis of this work. In the work, the global movement of supply is observed through the analysis of supply of this resource in OPEC countries as well as in non-OPEC countries.

Key words: *supply oil, OPEC countries, non-OPEC countries, oil market, oil price.*

Литература:

Eastwood R. K., Heal G., Partha D.: "Resource Management in a Trading Economy", *Quarterly Journal of Economics*, Massachusetts, 1978.

Rauscher M. "OPEC behaviour and the Price of Petroleum", Springer-Verlag Berlin, 1989.

Лабус, М.: „Основи економије,, Стубови културе, Београд, 1999.

Иванић М.: "Принципи економије", Бања Лука, 2002.

Stiperski Z.: "Nafta-pokretač uspjeha i kriza čovječanstva", Zagreb, 2001.

Deffeyes K. S.: "Nakon nafte", Zagreb, 2005.

Група аутора: "Економски лексикон", Савремена администрација, Београд, 975.

Oil and Gas Journal and Energy Information Administration.

Закон о геолошким истраживањима, Сл. гласник РС 51/04.